

Kuinka 'politiikka' voidaan lukea elämäkerrasta?

MATTI HYVÄRINEN

Jaakko Nousiaisen ja Matti Wibergin oivallisen artikkelin *Syötötoiminnoista tulosseurantaan* (Politiikka 4/1988) voi lukea myös terveellisenä kaapin paikan osoituksena pompöösille politologialle: ihmisten arkinen elämä ei pyörikään sillä tavoin 'meidän teemojemme' ympärillä, kuten kyselytutkimukset helposti antavat ymmärtää. Ihmisiltä voi toki nyhtää näkemyksiä eri asioista ja kiltit kansalaiset vastaavat tähän valtion ja valtio-opin tutkimuksen huutoon tarjoamalla näkemyksiään. Tätä politiikkakeskeistä maailmaa kirjoittajat ovat lähteneet horjuttamaan mm. elämäkerta- ja elämäntapatutkimuksen avulla. Johanna Jääsaaren ja J.P. Roosin tutkimuksiin vedoten päädytään ajatukseen, ettei politiikalla ole kovin suurta sijaa tavallisen ihmisen elämässä ja arjessa.

Politomaanisten harhojen hoidossa tällä lääkityksellä onkin ansionsa. Jääsaaren työt ovat olleet ansiokkaita juuri siinä, että ne ovat meillä harvinaiseen tapaan lähteneet tarkastelemaan 'politiikkaa' varsin tavallisen ihmisen 'elämän' ja arjen kautta. Lainaan uudestaan Nousiaisen ja Wibergin (s. 315) lainaamaa kohtaa: "Elämäkertoissa suhtautumista politiikkaan ei useimmiten vaivauduta kertomaan - politiikasta joko ei olla mitään mieltä tai ei oleteta, että se kiinnostaisi ketään ulkopuolista tai sitten asia, joka aktualisoituu vain määrävuosina ei ole kovinkaan tärkeä kun ajatellaan elämää ja erityisesti arkielämää yleensä (Jääsaari 1987, 173...)"

Lähteenä käytettyjen tutkimusten jälkeen on käyty aika paljon keskustelua siitä, *miten* elämäkertoja voi tai tulisi lukea. Edellä esittäytyvässä lukutavassa kiinnostuksen kohteena on ihmisen 'elämä' ja 'arki', joiden suhteen esitetty elämäkerta on ikään kuin poikkeuksellisen pätevä asiantuntijalausunto ("Kyllähän jokainen tuntee itse parhaiten oman

elämänsä"). J.P. Roosin *Suomalainen elämä* (1987) on lähellä tätä lukutapaa, vaikka Roos tavoittelee vielä suurempaa yhteiskunnan muutoksen jäsentämistä elämäkertojen avulla. - Tämä olkoon legitimiä ja näin on kieltämättä tuotettu komeita ja kiinnostavia tutkimuksia. (Todettakoon, että J.P. Roos itse on viimeaikaisissa kirjoituksissaan laajentanut tarkasteluaan juuri 'narratiivisuuden' suuntaan (Roos 1988a ja b).)

Juuri politiikan lukemisessa elämäkertoista saataan tarvita uudenlaisia kysymyksenasetteluja. Voi olla tarpeen arvioida sitäkin, miten arkista olemista 'politiikka' ylipäättään on. Onko siis 'politiikka' selkeästi rajautuva elämäalue, joka täyttää 0-99 prosenttia arkisesta elämästämme työssä käynnin, ihmissuhteiden ja asunnonvaihdon välissä? Maksim Gorgin *Äidin* kuvaamaa politiittista elämää meillä ei tosiaan eletä, se käy ilmi.

Elämäkerta ei ole neutraali todistajalausunto: se on teksti, jolla on *tarkoituksia* ja jolla on *kertomuksen* luonne. Aarne Kinnusta (1989, 37) lainaten "*kertoa* on muodostaa looginen kokonaisuus, jonka yksi tärkeimpiä ominaisuuksia on, että se on kokonaan kertojansa tiedossa hänen aloittaessaan". Vaikka siis jokainen ihminen onkin oman elämänsä tutkija, on elämäkerta kertomuksena jälkiviisauden läpitunkema. Kertoja on lopussa, hän tietää ja elää sitä, miten kertomuksessa kävi. Kertomus ei siis kirjaa päiväkirjan tapaan kulloisenkin päivän mietteitä, perspektiivejä ja tapahtumia. Historiallisena dokumenttina elämäkerralla (sekä suhteessa 'historiaan' että 'elämään') on samanlaisia ongelmia kuin 'vanhoilla kertomuksilla' historiassa: ne tahtovat perustella nykytilan ja nähdä historian 'kaarena', joka johtaa juuri nykytilaan (oli se sitten itsenäinen Suomi tai sosialismin voitto).

Elämäkertojen tärkein aika on siis nykyisyys ja nykyisyydelle nykyisyydessä esitetty kertomus menneestä. Kertomukset ovat tärkeitä esityksiä itsestä ja omasta elämästä - tähän viittaamaan niiden strategisuudella. Se, mitä kerron menneisyydestäni, viittaa aivan ilmeisesti nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskeviin kaavaviluihini. Eli se mitä ja miten kerron, ei sinällään ole 'ominta omaani', vaan sekin osa kulttuurista tuotantoa.

Mitä elämäkeroissa sitten kerrotaan? Joku unohtaa vaimonsa maininnan jälkeen, mies ei kenties kerro lapsistaan mitään. Näillä vaikenemisilla kerrotaan paljon kokonaisuudesta. Kaikkein hankalinta on 'julkisen' elämämpiiriin kertominen. Televisio vilahuttaa kertomuksissa hyvin satunnaisesti, vaikka tutkimukset miten osoittaisivat ihmisten viettävän päivittäin tunteja sen äärellä tai osoittaisivat meidän muuttaneen elämäntapojamme television myötä. Tavalliseen arkeenkin siis liittyy asioita, jotka jäävät yleensä elämäkerran ulkopuolelle. J.P. Roosin 'erityselämäkerrat' ovat hyvin osoittaneet, että erikseen kysyttäessä ihmisillä saattaa olla aivan oma tarinansa erillisiä alueita — kuten televisiota, maratonjuoksua ja kenties myös politiikkaa — varten.

Kirjallisuudessa tämä kertomisen säännönmukaisuus on tietysti huomattu ja otettu omaan käyttöön. Jean-Philippe Toussaint kertoo romaanissaan *Kylpyhuone* seuraavaa (suomennos Mirja Bolgarin):

Ostin lehden melkein joka päivä. Katselin valokuvia ja luin hyvin selkeän säätiedotuksen, johon kuului pilvien liikkeitä kuvaava piirros ja luettelo jo mitatuista tai odotettavissa olevista minimi- ja maksimilämpöarvoista sille ja seuraavalle päivälle. Silmäilin myös kansainvälistä politiikkaa käsitteleviä sivuja, otin selvää urheilutuloksista ja teatteri- ja elokuvanäytännöistä. (s. 56).

Katkelman koomisuus rakentuu yhteiselle tietoisuudellemme siitä, että näin *ei* kerrota asioita. Me haluamme tietää, mitä sankari itse teki ja ajatteli, mikä oli omaa ja erityistä hänen toiminnassaan. Oliko hän kenties kiinnostunut politiikasta, koskapa "silmäili kansainvälistä politiikkaa käsitteleviä sivuja"?

Tästä tiivistyy ensimmäinen vaihtoehtoinen selitys: politiikan alue on 'julkista elämää' kuten säätiedotukset, televisio ja urheilutulokset, joten niistä ei kovin helposti kerrota omaelämäkerrassa. Siinä esitetään tiivistelmä siitä, mikä on ominta. Se käy esille, että vaalien ja surveytutkimusten vaatimat vastaukset eivät näytä kuuluvan tähän 'omaan alueeseen'.

Toisaalta voidaan kysyä, haluaako suomalainen yleensä esittää poliittisia näkemyksiään seurassa?

Vaaleissa äänestäminen ja kyselyyn vastaaminen ovat anonyymejä reaktioita, joista ei seuraa henkilökohtaisesti sen kummempaa. Joukkotoiminnassa ja puolueissa pääsee suhteellisen samanmieliseen seuraan. Jos ajattelemme, että politiikka kuuluu riidanalaisiin asioihin, emme ehkä esitä sitä koskevia toteamuksia hakiessamme ymmärrystä uuden yleisön edessä. Se että elämäkerrat kirjoitettiin juuri eduskuntavaalien alla ei ole ehkä tältä kannalta kovin keskeistä kontekstille. Eivätkö 'liiallinen politisoituminen' ja 'väsyminen ainaiseen riiteltyyn' olleet olennaisia 1970-luvun poliittisen ilmaston piirteitä? — Meillä on hyvät syyt epäillä, ettei riiteltyyn ja epäsopuun assosioitunutta politiikkaa ole tieteen tahtoen haluttu sekoittaa omasta elämästä rakennettuun kuvaan. Jätämmehän kirjoittamatta käyntikorttiimme tekstiä "tämä nainen/mies haluaa riidellä politiikasta".

Nousiainen, Wiberg ja Jääsaari ovat ansiokkaasti upottaneet moralistisia 'privatisoitumisen' ja 'vieraantumisen' teorioita, mutta paradoksaalisesti elämäkerrat on vielä omaksuttu — romanttisesti — aitoina arkielämän kuvauksina. Ongelmia ei seuraa niinkään Jääsaarelle, joka pääsee hyvin piikittelmään perinteisen politiikan tutkimuksen kohdealueen marginaalisuudesta elämäkeroissa. Tämä on enemmän kuin terveellistä. Epäilykseni kohdistuvat Nousiaisen ja Wibergin esityksen 'moraaliin' (joka löytyy kuin löytyykin tekstistä): "Lopputulokset me on varovaisen toiveikas — tai ei ainakaan tuhoa ennustava" (307). Sivuitaan kirjoittajien muut perustelut (josta he voivat moittia minua) ja keskityn päättelyyn elämäkeroista.

Kirjoittajien päättelyn lähtökohtana on *elämäntavan* käsite. Ajatellaan, että 'tavallisilla ihmisillä' on pitkän sosiaalishistoriallisen kehityksen tuloksena tietty elämäntapa, johon tällä hetkellä ei kuulu 'poliittinen osallistuminen'. Tämä elämäntapa tiivistyy *elämäkeroissa*, joita nämä ihmiset ovat kirjoittaneet. Poliittiset toiminnot — kuten nyt äänestäminen tai joukkoliikkeitä — seuraavat nekin elämäntavasta, jossa politiikka on nyt määritelty marginaaliseksi. Muutokset politiikassa seurailevat muutoksia elämässä. Suhde politiikkaan vastaa siis elämää, eli on normaali.

Olen kuitenkin edellä esittänyt, että elämäkertoja voidaan lukea vastakkaiseenkin suuntaan. Päättelyn lähtökohtana on tällöin - Nousiaisen ja Wibergin artikkelin henkeen huonosti istuvan aidon elämän sijaan — tietty *suhde politiikkaan* tai politiikan kokemisen tapa. Oletan, että suhde on poliittisen kokemuksen tuloksena skeptinen. Tästä politiikkasuhteesta seuraa se, miten elämäkerta kerrotaan.

Koska 'politiikassa' ei voi tehdä asioita, jotka koituisivat 'omaksi alueeksi' (kuten kesämökki, auto tai ulkomaan matka), politiikasta ja siihen suhtautumisesta ei todellakaan viitsitä kertoa, ainaakaan erikseen kysymättä. Tämä päättelytapa ei päästä meitä selittämään tapahtuneita muutoksia elämäntavalla, vaan se jättää koko ongelman kiusallisesti politiikan piiriin. Tahallisesti liioitellen voisi väittää: ihmiset eivät kerro elämäkertoissaan politiikasta, koska he ovat niin vieraantuneita siitä. Näin ajatellen jäämme joka tapauksessa epäilemään: 'politiikassa' on (tai saattaa olla) jotain ratkaisevasti ongelmallista. Elämä ei selitä politiikkaa 'luonnolliseksi'.

Korostan, etten ole vakavissani esittämässä mitään nykytilannetta selittävää kausaalista mallia. Olen halunnut kiinnittää huomiota siihen, miten hankalaa on hakea 'sosiaalisia' tai 'sosiologisia' faktoja, jotka selittäisivät politiikkaa. Politiikka ja politiikkasuhde ovat läsnä jo arkielämää kuvaavissa aineistoissa. En silti innostu ajattelemaan 1970-luvun tapaan niin, että politiikkaa harjoitettaisiin ihmisten 'selän takana' (ja että ihmiset sittenkin

olisivat, toisin kuin kirjoittajat edellä vakuuttavat, tyhmiä). Tyydyn toteamaan, että politiikan jääminen syrjään elämäkertoista on hyvinkin poliittinen ja poliittista selitystä kaipaava asia. Olen varovaisen toiveikas sen suhteen, että elämää saatettaisiin kertoa toisinkin.

LÄHTEET:

- Jääsaari, Johanna: "En ole maalainen enkä kaupunkilainen, en kapitalisti enkä kommunisti". Acta Politica, Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos, Tutkimustietoa politiikasta ja hallinnosta 1, 1987.
- Kinnunen, Arne: Kertomuksen opissa. Avoimen maailman hahmotuksesta. WSOY, Porvoo 1989.
- Nousiainen, Jaakko-Wiberg, Matti: "Syötötoiminnoista tuloseurantaan: poliittisen osallistumisen uudet muodot ja merkitykset". Politiikka 4/1988.
- Roos, J.P.: Suomalainen elämä. SKS, Hämeenlinna 1987.
- Roos, J.P.: The Biographical Illusion Revisited. Teoksessa: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 9. Martine Burgos: Life Stories, Narrativity, and the Search for the Self. University of Jyväskylä 1988.
- Roos, J.P.: Esipuhe. Teoksessa: J.P. Roos: Elämäntavasta elämäkertaan. Tutkijaliitto, Jyväskylä 1988.